

HLEDÁNÍ ZTRACENÉHO ČASU

Seriál k 540.výročí první písemné zmínky o existenci obce Maršov

HOSPODÁŘSKÉ A PRŮMYSLOVÉ STAVBY

Nezbytnou součástí každé obce jsou i hospodářské a průmyslové stavby. Většina z nich vznikla v Maršově ve druhé polovině 19.století. Není divu, po celé Evropě to byla doba všeobecně se rozvíjejícího průmyslu a podnikání. Na našich stavbách v Maršově je zejména pozoruhodné, že - na rozdíl od mnoha dnešních - šedivých, nezajímavých až ošklivých továrních budov - to byly solidně udělané stavby, které nejen plnily svou užitnou funkci, ale dá se říci, že zapadaly do okolí a byl na ně docela pěkný pohled. Za část těchto staveb vděčíme také podnikavému hraběti Bertholdu Aichelburgovi.

PIVOVAR

Pravděpodobně nejstarším maršovským podnikem je pivovar. První zmínka o pivovaru v Maršově pochází z roku 1599 – založil ho lesmistr a císařský správce Kaspar Nuss. Tehdy stával pivovar pod kostelem sv.Josefa v Dolním Maršově, ale jak dlouho, nevíme.

Na dnešním místě v centru Horního Maršova se pivovar ocitl po r.1792, kdy hrabě Jan Berthold Schaffgotsch se svým zetěm Alfonsem Aichelburgem dokončili přestavbu zámku a vedle svého pozemku zřídili pivovar s palínou.

Syn pana Alfonse, náš starý známý osvětlený hrabě Berthold Aichelburg, vytvořil z původně pouze komerčního podniku kulturní centrum – přistavěl zde hotel Brauhof (Pivovarský dvůr), a ten byl dlouho jediným hotelem v údolí pod Sněžkou. Hrabě si tu v roce 1855 dále zřídil velký sál s jevištěm pro taneční zábavy, hudební a divadelní představení (a založil první orchestr). Syn pana Bertholda se pak opět zaměřil na obchodní záležitosti – a dokončil v r.1879 modernizaci pivovaru s varnou na 30 hektolitřů.

Vzápětí však zadlužený hrabě musel celé panství (včetně pivovaru) prodat.

Největšího rozkvětu zažilo vaření piva za Czernin-Morzinů v roce 1908, kdy roční výstav dosáhl 5300 hektolitřů a maršovské pivo se ve vlastních lahvích a sudech rozváželo po hostincích v okolí a nosiči ho vynášeli i do horských bud.

Úspěšný sládek Josef Hanke se stal starostou městyse Maršov IV. Na počátku r.1919 si pivovar pronajalo Maršovské pivovarské družstvo složené hlavně ze zdejších hospodských. V roce 1926 koupil pivovar i s hotelem Městanský pivovar v Trutnově, který za dva roky vaření piva ukončil a v Maršově zůstala jen stáčírna. 21.října 1942 vyhořel hotel a část pivovaru a zbytek zajímavé stavby patříci trutnovskému pivovaru od té doby chátrá čím dál rychleji. Čas od času se objeví zájemce o koupi, ale zatím bezvýsledně.. před pár týdny začala na pivovare oprava střechy – že by se blýskalo na lepší časy?

PILA

Maršovskou pilu a strojní šindelárnu založil hrabě Berthold Aichelburg v roce 1859. Zpracovávala část dřeva z panských lesů, větší díl spotřebovaly sklárny v Temném Dole a brusírný dřeva. Povodeň 30. 7. 1897 pilu úplně zničila, avšak majitel panství hrabě Rudolf Czernin-Morzin ji postavil v roce 1898 znovu. Podíváte-li se do štítu budovy (v jejímž přízemí je dnes jídelna), uvidíte tam vyřezané iniciály – GČS (Graf Černin Sägewerk – hraběte Černí na pila).

Další zajímavostí by mohla být dodnes sloužící přes 80 let stará vodní turbína. Pila se postupně rozšířila a přibýly další provozy. Nyní pilu provozuje společnost KUMIHAL.

MLÝN

Mlýn u silnice do Albeřic byl z maršovských mlýnů největší a jeho kolo poháněla náhonem přivedená voda z Lysečinského potoka. Kromě obilí se tu mačkal olej ze lněných semenek. Současná stavba s polovalbovou střechou pochází z první poloviny 19. století. Reliéf nad hlavním vchodem připomíná poslední stavební úpravy provedené mlynářem Vinzenzem Adolferem. K mlýnu patřilo i velké hospodářství a pozemky na okolních stráních. Po roce 1945 dům ztratil původní význam.

Určitě jste si všimli, že za poslední měsíc dostal mlýn novou střechu a fasádu – a v Maršově tak přibyl další pěkný dům.

PRÁDELNA LNU

Stavbu prádelny lnu inicioval hrabě Berthold Aichelburg, avšak, bohužel, zahájení provozu v roce 1861 se nedožil. Jeho manželka Theodora továrnu provozovala až do roku 1867, pak ji prodala firmě pánů Morawetze a Oberländera z Úpice. Dobře zaběhnutý podnik za bouřky 16. května 1887 vyhořel.

Nový majitel, J.A.Kluge z Horního Starého Města, brzy provoz obnovil a rozšířil a tak zde pracovalo až 300 lidí. Prádelna byla v provozu přes 130 let, až do jara 1992, kdy firma Textlen provoz zastavila. V posledních desetiletích vedle hlavního provozu běžela i prádelna umělých vláken a šití výrobků z lněné tkaniny. Až půjdete po silnici směrem na Pec, hned po pravé straně si všimnete kamenného skladu surového lnu, který byl od počátku součástí továrny. Je to příklad dobré kamenické práce. Stavitelé dokázali využít i nepříliš foremné, různě velké kameny a vytvořit z nich objekt se zajímavou tvář. Stačí se podívat na jednotlivé detaily fasády, malé spáry mezi kameny i slícování nosných zdí. Kamenný sklad je chráněnou technickou památkou

VÁPENKA

Maršovskou vápenku už dnes nenajdeme. A přece stávala na začátku Vodovodního údolí a zpracovávala vápenec z nedalekých skal a lomů. Pracovala ještě v roce 1910. Byla to velká kruhová stavba o průměru 16 m, stejně vysoký byl i komín. Pec měla několik komor a páliło se v ní vápno pro stavbu našeho zámku, obecního úřadu, kostela.

VODÁRNY

Na počátku 20. století řešilo rozrůstající se město Trutnov problém s pitnou vodou. Trutnovští radní pak koupili pozemky na svazích Rýchor nad Maršovem a většinu luk a polí zalesnili (bylo to v době, kdy už zemědělství a pasetevectví nebylo tak rozšířené a nebylo nutné pozemky využívat). Pomocí terénních zářezů a trubek byly zachyceny všechny prameny a svedeny do vodáren ve Vodovodním údolí a odtud vedla do Trutnova 20 cm silná trubka. Vodárny připomínají malé „vodní zámky“. Na tom nejspodnějším je dodnes vidět letopočet stavby 1915-1917. Celý systém je stále v provozu (když přiložíte ucho k ocelovým vratům vodárny, uslyšíte hukot vody). I dnes je Trutnov z větší části zásobován vodou z hor. V Maršově máme vodu z úbočí Rýchor také, ale z jiného místa svahu.

ZANIKLÁ SKLÁRNA

Jednu z největších sklárů v Čechách založil v Temném Dole roku 1846 Augustin Breit. V roce 1854 provoz koupil a rozšířil Ferdinand Unger. Na obou březích řeky Úpy posléze vyrostlo 20 budov. Patřila k nim Helenina huť na levém a Dorotina huť na pravém břehu, dílna pro výrobu modelů a forem, brusárna s 50 brusnými koly, palírna a sklad potaše, stoupa a mlýn na drcení křemene, malířský ateliér, sklářská stříhací dílna, sklady na suroviny i výrobky. V roce 1858 tu pracovalo celkem 314 lidí, z toho 28 sklářů, 16 tavičů, 100 brusičů a 12 malířů skla. V Temném Dole se vyráběla široká škála výrobků - tabulové a zrcadlové sklo, syrové sklo v tyčích, korále, knoflíky, díly pro lustry včetně křišťálu, tabulové servisy, poháry a jiné luxusní výrobky. Ročně se odtud vyvezlo zboží za 300 000 zlatých do celé Evropy, Ameriky, Asie, Austrálie i Afriky. V letech 1873 až 1886 sklárnu vlastnil a vedl Karel Bennoni, který získal zkušenosti jako správce velké sklárny hraběte Harracha. Posledními majiteli byli G. a A. Steinbrechovi, kterým obrovská povodeň v roce 1897 zničila celou Heleninu huť a většinu dalších pomocných objektů. Místo, kde huť stávala, nazývají někteří Skleněná louka (za řekou proti penzionu Union). Dodnes se tu zejména po deštivém počasí dají najít kousky barevných sklíček. Do roku 1945 se v Temném Dole sklo již jen brusilo, potom sklárna zanikla úplně.

DIXOVA BRUSÍRNA DŘEVA

V druhé polovině 19. století postavili místní lidé podél Úpy několik brusíren dřeva - čtyři brusírny byly ve Velké Úpě, tři v Temném Dole, jedna ve Spáleném Mlýně a dvě v Horním Maršově (např. jedna stávala na místě dnešní základní školy). Většina z nich byla i s vodními díly zničena po roce 1945, dodnes se zachovala pouze jediná – Dixova brusírna (tzv. Mechanika, cihlová budova po levé straně silnice do Pece s obchůdkem U Maticů). Vážený mlynář ze Starého mlýna ve Velké Úpě Ignaz Dix ji založil v roce 1868 a byla největší, nejmodernější a nejkrásnější. Na počátku továrna sloužila pouze k broušení smrkových špalků na dřevěnou vlákninu pro papírny. Hlavními brusnými nástroji byla velká pískovcová kola, o jejichž zdrsněný povrch se dřevo brusilo. Někdy po roce 1905 přibyla třípodlažní výrobní hala s výrobou pevného balicího papíru a lepenky. Tehdy v továrně u Dixů se šesti brusy a jedním papírenským strojem pracovalo 40 lidí. Dřevo tu brusili až do požáru 21. 4. 1965. V roce 1967 obnovilo provoz Výrobní družstvo Mechanika, které tu až do r. 1992 vyrábělo drobné spotřební předměty.

Hana Kulichová (s využitím textů Výcházkové trasy Aichelburg, Veselých výletů zima 2006 a léto 1998)